

Dula vas? ... A Gorizza*

Andrej Malnič

V pričajučem spisu obravnavamo nekatera¹ literarna dela, katerih vsebino uokvirjajo prelomni zgodovinski dogodki na severnem Primorskem, časovno pa so ta dela (glede na nastanek) omejena s prelomom stoletja in italijansko oblastjo tega prostora med prvo in drugo vojno. Analizirati skušamo odmevnost in pomen tega prostora, predvsem pa videnje samega mesta Gorice v luči nacionalnega brambovstva. Brambovstva, čigar korenine moramo razumeti, kot bomo še pokazali, ne zgolj kot rezultat polpreteklih dogodkov, marveč v sklopu ideološke konjunkturo, ki je vzpostavila Slovence kot narod.

Če začnemo kar s Simonom Gregorčičem, goriškim slavčkom. Že sam pesnikov vzdevek je več kot zgovoren dokaz regionalne ideologije, čeprav ne pozabimo, da je Gregorčičeva izpostavitve Gorice v vsem njegovem opusu le posredna, zgolj kolikor nastopa v senci reke Soče in gorskega raja. Rekli smo – regionalna ideologija – in s tem merimo ne

le na regionalizem kot pesnikov osebnostni problem, ampak na širšo razsežnost tega pojava.² Toda k temu se bomo še povrnili. Sam pesnik je to svojo ideologijo celovito upodobil v ciklusu pesmi »Iz iskric domorodnih« s katerimi sodi v sam vrh slovenskega domoljubnega pesništva. Temeljna značilnost njegove domoljubnosti je namreč prav prepletanje čaščenja ozke domačijskosti, tj. gorskega raja, in opevanja širše domovinskosti, tj. nacionalnosti, s katerim pa je Gregorčič ta svoj regionalizem vsaj skušal prebiti. Morda odveč, toda bistveno je tu pripomniti, da se oba vsebinska sklopa vpisujeta v tisto ideološko konjunkturo, ki je alternativno zoper raznarodovalne pritiske nemškega in deloma italijanskega ekspanzionizma videla v neokrnjeni slovenski kmečkosti.

Izjemno združitev obojega predstavlja pesem »Soči«. V njenih valovih se neoromanticizem regionalnega zliva s panteizmom in ideologijo nacionalnega.³ Točka tega zliva je verz »Mar veš da te

češ tik grobov, grobov slovenskega domovja?« Preroškost teh besed je spoštovanja vredna; pripomniti pa velja, da je pesem (in pesnik) zadobil(a) na profetskosti šele *post scriptum*, za nazaj, tj. z udejanjenjem prerokbe – ko prerokba ni več prerokba, ampak dejstvo. Apologetske razlage pesmi »Soči« moramo tako razumeti kot poskus posvetitve žrtev, ki naj navezujejo in opravičujejo pravičnost slovenskih zahtev po Gorici, in se tako zoperstavijo italijanskim interpretacijam taistih ozemeljskih zahtev.⁴ Na soški fronti so na domačih tleh krvaveli naši fantje, seveda pod tujo zastavo. A ne kamen, ne železo, marveč le pesem obeleži prispevek slovenske krvi.⁵ Da se je ta poskus pomnjenja zgodil prav v pisani besedi ali na njenih ramenih ni čudno, saj sta prav jezik in literatura bila najmočnejša dejavnika konstituiranja Slovencev v narod.⁶ Toda, če naj zopet navežemo na oba vsebinska sklopa, namreč domačijskost in nacionalno, kamor se vpisuje že omenjeno krekovstvo,⁷ Gregorčič prav v tej ključni pesmi, s katero želi poveljati in zakoličiti zahodno mejo »Zedinjene Slovenije«, le ni docela dojel ali osvojil krekovske vizije slovenstva. Kajti njegovi uniformirani Slovenci se niti s skokom v Sočo niso mogli vpisovati v takratno ideološko konjunkturo iskanja slovenstva: vojak pač v polju simbolnega ne more tekmovali s kmečkostjo, če je leta sprejeta kot edina možna perspektiva narodnega obstoja. In s tem tudi reka Soča v panteistični obdelavi, kot točka, ki naj zavezuje in opravičuje (neke sorte slovenski Stalingrad), naposled obvisi v zraku.⁸

* Članek je bil prvotno objavljen v reviji *Problemi, Eseji*, št. 4, 1988 (str. 26-32).

Uredništvu revije *Problemi* se zahvaljujemo, da so nam omogočili ponovno objavo.

Avtor se v naslovu po furlansko vpraša in odgovori: Kam greš? ... V Gorico.

1 Poudarek je na Ivanu Preglju. Omenjamo tudi Alojza Remca in Simona Gregorčiča, ostale pisce. npr. Gradnika, Bevka, smo izpustili.

2 Gregorčič si tega vzdevka za gotovo ni dal sam.

3 Braco Rotar: *Risariji: učenjaki*, str. 162-163.

4 Italija je veliko bolj čustveno dojemala osvojitve Gorice kot npr. Trsta. Niti ne zmanjka: italijanska propaganda je podoba »Santa Gorizia« gradila na svojih 100.000 vojaki, pokopanih v veličastni grobnici Oslavje na obronku mesta Gorica.

5 Pesem »Doberdob slovenskih fantov grob« je drug tak primer poveljevanja slovenske krvi.

6 Rastko Močnik: *Raziskave za sociologijo književnosti*, str. 83-114.

7 Slavoj Žižek: *Zgodovina in nezavedno*, str. 248-251.

8 Prav tam, str. 110-113.

Česar ne zmoreda puška in bajonet, zmoredne kmečka trma izpod peresa pisatelja Ivana Preglja. Oglejmo si njegovo kratko povest »Matkova Tina«, ⁹ s katero Pregelj miselno zaokroži zgodovinski roman »Tolminci«.

»Zvečer pred tretjim petkom v aprilu leta sedemnajst sto štirinajstega, eno uro potem, ko je odzvonilo vernim dušam, so se oglasili kakor na dogovorjeno znamenje vsi zvonovi na Tolminskem. Prav tisto uro so se dvignili prečudni romarji na pot proti Gorici. Bili so župani, ključarji in možje dvanajstij. V Gorico jih je klicala gosposka, da bodo pričeli strašne sodbe ...«

Med njimi sta tudi Matko in njegova hči Tina – v sebi nosi sad ljubezni tistega, ki »kriv moritve je velike«. Ena od temeljnih sporočilnih vrednosti povesti je individualno doživljanje kazni in poraza tolminske puntarije. Ali kakor pravi Helga Glusič: ¹⁰

»Dramatičnost dogajanja sloni na vzporednosti Matkove in Tinine poti, pri čemer je temeljna napetost zgrajena s stopnjami Tinine zavesti in volje, ki glede na njeno moč in nemoč pada in raste ob stopnjujočem se približevanju prezgodnjega poroda. Osnovni zgradbeni element dramatičnosti pa je jezik Pregljeve pripovedi, ki se v tem sicer kratkem besedilu izkaže v bogastvu ekspresivnosti, raznovrstnosti in posebne slikovitosti, s katero je oblikovana baladna lepota Matkove Tine. To je Pregljev glagol: Tinin oče Matko izraža svojo osebo s tem, da tuli, rohni, brunda, odseka, vzrase z glasom, se krohota, kolne, se požene, zastoka, misel v njem jekne, verjame, bolešno zakriči, vzdrihti. Matkovo gibanje je sunkovito in niha med jezo naglico in grobstvo ter očetovsko skrbjo, ki sili izza surovega govorjenja.«

Vendar Pregelj povesti ne zaključi s Tinino smrtjo, ki bi kot sklepna sekvenca

lahko bila dovolj silovita, da povest sklepe. Nasprotno — delo se končuje z njenim očetom, ki ves čas dogajanja pijan in besen blodi med Tolminom in Gorico. Na prvi pogled grotesken epilog; ob tragičnost Tine in rojstvo otroka ter strašno smrt Gradnika, zoper čisto ljubezen in čisto žrtev, postavi Pregelj podobo norega očeta. Nenavaden zaključek – toda res le na prvi pogled – zakaj tisti, ki je resnično tragična oseba, tisti, ki je zares vse izgubil, je prav Matko. Tina in Gradnik resda tragično premineta, vendar umrta za določeno željo – idejo. Prav ta želja-ideja Tini in Gradniku pomenita več kot njuno golo življenje. Matko pa je izgubil, če kar naštejemo: izgubil je zeta, hčer – mater svojega vnuka –, dobro ime zaradi Tinine predzakonske ljubezni, in navsezadnje je kot vsi ostali Tolminci izgubil boj za staro pravdo. Poleg vsega pa gre pri njem že od samega začetka za niz spodletelih srečanj: hčer Tino na svoji poti dvakrat zgreši. Ne ve, da ne more dobiti tega, kar vso pot med Tolminom in Gorico išče, kar pa ima, ne ve, da ima, čeprav to pove: »Vsem galjotom vile v vamp.« Navsezadnje se nam vsiljuje misel, da je Pregelj Matka moral izpostaviti, zakaj idejo punta lahko rešijo le živi in ne mrtvi. Če je tako Gradnik le člen v verigi tistega, kar se mora izpolniti, in daje Tina pripovedi emocionalne razsežnosti, pa rešuje punt prav Matko. Kako?

Rešitev tu ni podana v programski obliki, nasprotno – le blede je skicirana, da ne rečemo podtaknjena; v zavest stopa skozi zadnja vrata s tem, ko bralec zlagoma prodira v Matkov notranji svet, kjer ni nikakršne sledi resignacije. Delo nas kljub tragičnosti ne pušča žalostne ne otožne. Z opisom notranjega sveta Matka doda Pregelj njegovim avtoritativnim ¹¹ besedam še notranjo prepričli-

vost. V točki popolnega zloma, ko bi se človek najmanj nadejal, Pregljeva pripoved nenadoma oživi z nastopom besnega Matka. Tuleč predse strašni klic se obrne proti Gorici. Njegove besede utelešajo vse izkustvo upora, vse, za kar so dali življenje puntarji, zakon očetov in očetov očetov.

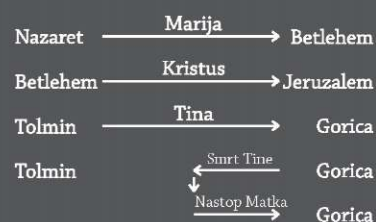
Kje gre tu iskati Gorico? Seveda, iskati jo moramo v sami zgradbi Tinine in Matkove hoje v Gorico in nazaj, iskati jo moramo v sami strogi geografski določitvi dogodkov, ki daleč presega samo potrebo umeščanja le-teh v neki prostor. Toda, kakor bomo pokazali, je zopet prav Matko s svojimi sklepnimi besedami tisti, ki omogoči razumevanje pomena mesta Gorice v tolminskem ljudskem izročilu; s tem pa tudi razumevanje pomena Gorice v kasnejši nacionalni ideologiji. Najprej, kako se v »Matkovi Tini« kaže Gorica kot mesto, ki je več kot samo umestitev dogajanja? To vrednost bomo ugledali skozi primerjavo z določenimi biblijskimi dogodki. Primerjajmo npr. zgradbo poti v »Matkovi Tini« s Kristusovo življenjsko usodo. ¹² Kar se v Bibliji dopolni na različnih krajih, se pri Preglju skoncentrira na enem samem mestu. Če se je pač Kristus moral nekje roditi in umreti, so Pregljeve točke/mesta iz-

9 Ivan Pregelj: Izbrani spisi.

10 Mihail Bahtin: *Teorija romana*, str. 105-134.

11 Prav tam. str. 105-134.

12 Primerjava obeh poti:



vršitve posameznih dogodkov usodne¹³ že pred samo izvršitvijo. Gorica kot taka pogojuje dogajanje samo, je pravzaprav njegova referenca, dojeta je kot mesto, kamor moraš iti, kjer moraš umreti, kjer moraš iskati . . . Toda kar še moramo pokazati, pa je, da te sposobnosti reference mesta Gorice Pregelj ni dosegel le s predelavo svetopisemskega izročila,¹⁴ marveč je tu na delu še ljudsko izročilo, ki stopa v našo zavest skozi notranji svet Pregljevih junakov. Kaj je torej Gorica v ljudskem spominu?

Gorica deluje na dveh ravneh. Najprej je tu kot mesto, ki vsaj potencialno že funkcionira kot križišče svobodnega pretoka ljudi in blaga, se pravi, da je že dojeta v modernem, tj. kapitalističnem pomenu mesta, in je v ekonomskem ter

sorodstvenem smislu že njihova;¹⁵ razredna nesoglasja med meščani (obrtniki), med katerimi nahajamo tudi slovensko govoreče, in kmeti tu niso predmet spora (vsaj v delu *Tolminci* niso izpostavljena). Sporni so predvsem prešitki fevdalne gosposke in njih zaviranje svobodnega pretoka ljudi in blaga (v našem primeru mesa), pogoja, ki sta, kot vemo, osnova nastajajočega kapitalizma in z njim povezanega formiranja naroda. Skratka, to drugo raven določa prav videnje Gorice kot še vedno fevdalnega mesta,¹⁶ saj je kot sedež fevdalne gospode točka, kjer se bodo reševale reči.¹⁷

Za Pregljevega Tolminca obstajata torej dve Gorici: prostorsko sicer sovpadata, časovno in pomensko pa nikakor. Analizirajmo to drugo pomensko raven neko-

liko podrobneje: glede na to, kar smo že povedali, bi mogli postaviti enačbo

Gorica = grad,

kar se kaže npr. tudi v sami govorici Pregljevih puntarjev, ki nikoli ne rečejo, da gredo nad fevdalca, nad grad, marveč vedno le »na Gorico«, »nad Gorico«. A tu je hkrati tudi Matko, ki pa pove še nekaj več: »Vsem galjotom vile v vamp«. Kaj je tisto več, kar Matko pove? Ker moramo besede vamp in galjot¹⁸ dojeti v isti pomenski ravnini kot grad, dobimo po prejšnji enakosti novo pomensko zvezo, namreč

Gorica = vamp.

Isto sposobnost označitelja, le da z drugačnim vrednostnim predznakom, ima Gorica na drugi strani: za fevdalce ni zgolj upravno središče, marveč je prav

13 Usodnost posameznih mest:

Betlehem: Marija rodi Kristusa.

Jeruzalem: Jezus križan.

Gorica: smrt Gradnika/puntarjev, mesto prve zmage punta, usodna za Tino in otroka (prezgodnji porod in smrt), mesto razreševanja razrednih sporov, mesto proslavitve zmage nad puntom, usodna za Matka, zadnje besede povesti so namenjene Gorici.

14 Zanimive so njegove razgraditve svetopisemskih oseb in vključitev te razgradnje v junake Tolmincev, npr:

Janez Gradnik/Janez Krstnik: simbolna vrednost odsekane glave.

Janez Gradnik/Jezus Kristus: simbolna vrednost usmrtnitve.

Tina/Marija: nosečnost in romanje v mesto.

Tina/Jezus Kristus: trpljenje na poti romanja.

Tina/Jezus Kristus: smrt na koncu te poti.

15 Ta »biti že njihova« je mnogo kasneje v okviru nacionalne ideologije zadobila čisto in drugačno razsežnost. Če je Pregljev Tolminec videl v Gorici mesto za lastno ekonomsko preživetje, pa vidi nacionalna ideologija v Gorici tisto mesto, kjer naj se Slovenec oplaja.

16 Kar pomeni, da meščanstvo še ni dalo odločilnega pečata mestu.

17 Pregelj je tu lepo podal mišljenje preprostega tolminskega kmeta, ki je mislil, da bo z zrušitvijo lokalne oblasti v Gorici tudi konec njegovih tegob.

V tem se kaže nezmožnost videnja lastnega razrednega položaja. Puntarji se niso zoperstavliali (vsaj v začetni fazi) cesarski oblasti (pisma na Dunaj . . .).

18 Galjot: »poleg prvotnega pomena veslač na galeji dobi še prizvok ničvrednega človeka, najbrž zato, ker so na galejo obsojali tudi zločince« (Janez Dolan: »Tolminski lokalizmi pri Preglju«, Pregljev zbornik). V ljudski govornici nastopa hkrati kot psovka za ničvredneža v moralnem pomenu. Obenem kot sinonim za biriče.

Vamp: z vilami najlažje ranljiva točka človeškega telesa in obenem slabšalni izraz za trebuh. Tudi metafora za poudarjanje požrešnosti fevdalne gospode.

Vile: zelo pogosto kmečko orodje/orožje, ki se za razliko od srpa in kladiva ne uteleša kulta predindustrijskega dela, marveč zgolj upornost, so čisti simbol moške puntarije.

kot mesto najprimernejša kulisa za izkazovanje moči vladajočega družbenega razreda. Šele Travnik je bil dovolj velik za primerno proslavitev zatrtja upora. Kar pa je navsezadnje paradoks, zakaj prežitki fevdalne gospode slavijo zmago na Travniku, ki kot javni prostor ni njihov produkt, ker je že rezultat potreb prihajajočega novega razreda meščanstva.¹⁹ Če je to zgodovinsko-ekonomski okvir vpisovanja Gorice v zavest Tolmincev, ki je pri Preglju tako prefinjeno nakazan,²⁰ pa pripada obglavljenje in razčetrverjenje puntarjev ideološkemu polju, ki po svetopisemskem zgledu sproducira simbol žrtve, kar Gorici podeli status svetega mesta.²¹ Enačba

Gorica = sveto mesto

pa dokončno utrdi tudi zvezo

*Gorica = naša.*²²

Oglejmo si doslej povedano v luči nacionalnega brambovstva v trenutku, ko doživi program »Zedinjene Slovenije« leta 1918 popoln polom. Zgodi se zanimiv premik dojemanja Gorice, namreč, če je pri Preglju Gorica referenca dogajanja, pa je sedaj Gorica, in to že s samo slovensko obliko imena, referenca doka-

zovanja legitimnosti lastnega obstoja²³. Z izgonom slovenstva iz kulturno-ekonomskega središča,²⁴ po krvoprelitju na Soški fronti in skozi literarno evokacijo tolminskega punta zadobi Gorica nov pomen:

*Gorica = Žrtev,*²⁵

ki zavezuje pripadnike določenega naroda. Mesto kot tako je Subjekt, ki interperira.²⁶ To pa pomeni hkrati tudi koreniti preboj krekovskega ideala, saj so primorski Slovenci dokazovali lastno legitimnost v mestu in ne na deželi.

Podoben miselni preseg krekovstva moremo ugledati tudi pri samem Preglju. Prefinjenost njegovega posega je prav v tem, da kmečkega elementa nikoli ne izpostavi močno, ves trud posveča le notranjemu svetu junakov, ne pa njihovi razredni pripadnosti. Predvsem v »Matkovi Tini« je o tem moč le sklepati. Drobci iz tolminskega ljudskega izročila (npr. simbolne vrednosti besed kot so: vile, vamp, galjot, petelinje/kokotovo pero, leskov križec, . . .) so podani zgolj v obliki sugestije. Kmečki folklorizmi so tu le začetni vzgib, ne pa rezultat neke vizije narodnega programa. Pomembno je, da

kmečkost priključuje spomin na puntarijo in kmečki bes, ne priključuje pa pokornosti in bogaboječnosti. Tudi sama religioznost Tolmincev je podana spet kot folklorizem, ki je v marsičem prepojen s poganskimi vražami.²⁷ Trditev o Pregljevem popolnem vključevanju v krekovsko vizijo slovenstva je tako močno preuranjena in prehitra, saj Pregelj to vizijo presega tako glede izbora same zgodovinske tematike,²⁸ kakor tudi glede obdelave in umetniškega posega v njo samo. Isto zgodovinsko ozadje kot Pregelj uporabi nekoliko prej tudi Alojz Remec v pripovedi *Veliki punt*.²⁹ V sami zgradbi dogajanja in podobe junakov Remčeva povest ne dosega Pregljeve. Nastopajoče osebe so predvsem kmetje, občutek imamo, da so tu zgolj zato, ker morajo izpričati svoje kmečko poreklo: piščeva skrb velja zunanjemu svetu junakov, na prizorišče so položeni kot šahovske figure, ki morajo že s samo držo/pozo prepričati bralca o krivicah in trdosti lastnega življenja. Vendar ne individualnega kot pri Preglju, marveč kmečkega stanu kot takega. Tudi Remčeva Gorica ostaja zgolj mesto, kjer se je pač nekaj zgodilo. Razumljivo,

19 Moč prihajajočega družbenega razreda lepo pokaže Pregelj s »stavko« mesarjev in s strahom goriškega grofa, ki je

pod grožnjo puntarjev, da bodo zažgali Gorico, izpustil iz ječe tolminske kmete. Pač, bal se je, da bi se lahko v nasprotnem primeru, tj., če kmetov ne bi izpustil in bi puntarji zažgali (Gorico), srd meščanov usmeril nanj.

20 Razcep med Gorico kot odprtim mestom in Gorico kot zaprtim prostorom fevdalne oblasti.

21 Ne le pri Preglju, tudi dejansko. Glej še opombo pod (4). V »Matkovi Tini« je to še podkrepljeno s svetopisemskimi vzporednicami.

22 Primerjaj npr. »Lado Piščanec, Hrepenenje po Gorici« v knjigi *Med Brdi in Jadranom*.

23 Ime »Gorica« pa v preteklosti ni bilo deležno zgolj literarne pozornosti. Pojavi se npr. v inicialkah narodnoosvobodilne organizacije TIGR.

24 Spomnimo se npr. Mahniča, Škrabca, Bevka, Gregorčiča, ...

25 Glej opombo pod (8).

26 Louis Althusser: »Ideologija in ideološki aparati države« v knjigi *Izbrani spisi*.

27 Prav ta poganska vraževernost v okviru katoliške religioznosti je precej motila fevdalni sloj in njihove predstave o religioznem obnašanju. Za Tolminsko je sploh značilno, da se je tu poganska vera precej časa obdržala. Zaznavna je celo še v 16. stoletju; končni obračun s temi poganskimi prežitki je opravil Tridentski koncil. O poganstvu na tolminskem piše npr. France Bevk v trilogiji *Znamenja na nebu*.

28 Puntajoči se kmet je nekaj povsem drugega kot pa bogaboječ kmet.

29 Alojz Remec: *Veliki punt*.

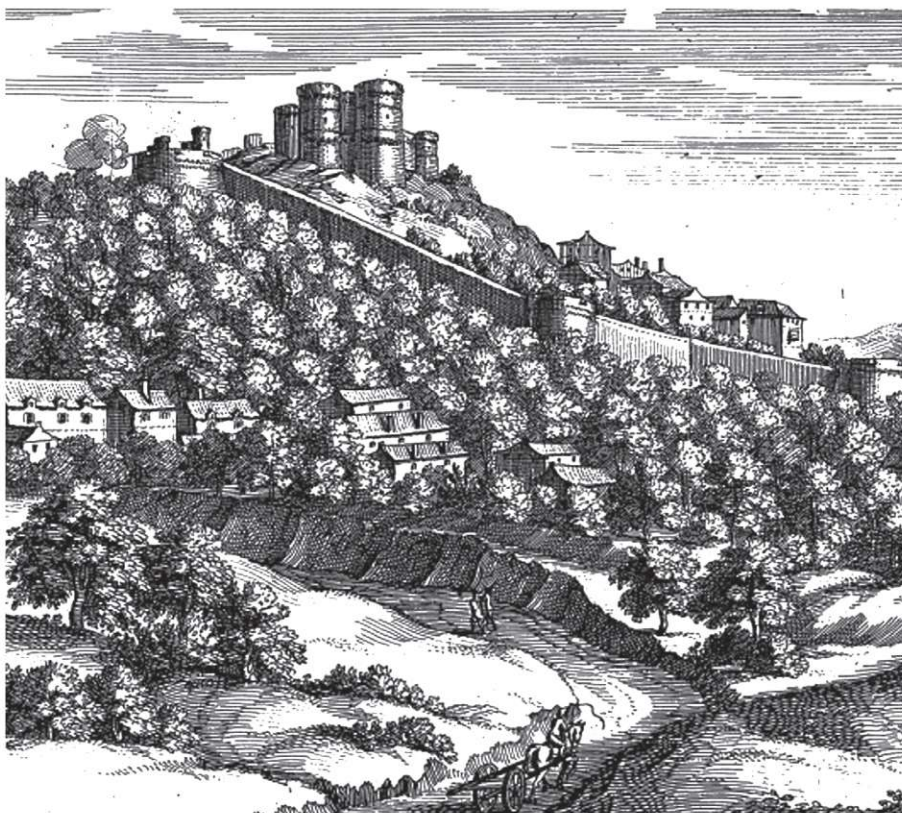
»Soči« moramo tako razumeti kot poskus posvetitve žrtev, ki naj navezujejo in opravičujejo pravičnost slovenskih zahtev po Gorici, in se tako zoperstavijo italijanskim interpretacijam po taistih ozemeljskih zahtevah. Na soški fronti so na domačih tleh krvaveli naši fantje, seveda pod tujo zastavo. A ne kamen, ne železo, marveč le pesem obeleži prispevek slovenske krvi.

Remec je le zvočnik krekovske ideologije, katero je punt zanimal s plati njegove kmečke barvitosti. Kar se tu spregleda, je simbolna vrednost Gorice kot mesta v tolminskem izročilu. Remec pa ni le žrtev fantazme kmečkega, v njem se zažira še katoliška obsedenost – klerikalizem. Štefan Golja, oseba, s katero pisec zaključí pripoved, je več kot zgovorna: odločitev pomagati »temu revnemu ljudstvu« z vstopom v duhovniški stan potrjuje naš sum o Remčevi popolni ujetosti v krekovski narodnostni program.

Če torej Pregelj sklene »Matkovo Tino« z besom in grozečim klicem, Remec to stori z resigniranim besedičenjem Štefana. Če prvi reši idejo punta v delu samem, se drugi te svoje nemoči nehote zave, saj doda delu celo zagovor: povest je bojda napisal zato, ker da Slovenci nismo zgodovinski narod . . . Pregelj tega kompleksa nima. Torej, če Remec piše za zgodovino, jo Pregelj dela. Če prvi tarna nad

slovensko usodo, se drugi z njo spopade. Za konec pa bi radi opozorili še na nekaj, namreč na prevladujoče mnenje o gradnji Nove Gorice kot izključno politični odločitvi. Nič takega: res, odločitev sama je padla med političnimi krogi, toda ta poteza je bila zgolj še formalnost. V času poraza političnih bojov za zahodno mejo so z odločitvijo o gradnji »naše« Gorice hoteli iz točke največjega zloma narediti zmago.³⁰ To, da moremo njeno rojstvo razumeti v okviru določene ideološke konjunktura, ki resda časovno sodi v prva

leta po drugi vojni, genetsko pa ta ideološka mreža korenini v času formiranja slovenske nacionalne zavesti, se kaže npr. že v samem izboru imena Nova Gorica. Prvi del te sintagme priča o politični zmagi, drugi del pa govori o ujetosti politike v širše ideološke okvire. Pridevnik daje imenu mesta dominanten zven, samostalni pa determinira, vsebinsko osmisli celotno sintagmo. Determinanta je tako rezultat posega ideologije skozi literaturo, dominantna pa posledica političnih apetitov. •



30 A to je Pirova zmaga: prav odločitev o gradnji Nove Gorice pomeni dokončno odpoved Gorici, ki tako izgubi za Slovence v matični domovini vse pomenske razsežnosti. Nova Gorica pa teh nikoli ni zadobila. Dodati pa velja, da ima »stara« Gorica za zamejske Slovence še vedno isto pomensko vrednost: spomnimo se samo na manifestacijo Slovencev na Travniku leta 1984.